

Джейкс Коен про виступи просто неба, англійську диригентську школу та простіші істини

Англійський диригент і композитор Джейкс Коен (Jacques Cohen) потрапив до Києва майже випадково. Він погодився диригувати два концерти Національного симфонічного оркестру з талановитими молодими солістами з різних країн під час фестивалю «Київські літні музичні вечори», що влітку відбувається «для всіх» – на відкритій естраді-мушлі в Маріїнському парку.

Організатори запевнили – вже в перший день роботи з Коеном зрозуміли, що запрошуватимуть його ще.

Він одразу підкупив чітким професіоналізмом, винятковим знанням матеріалу, почуттям музики, здатністю буквально за дві репетиції повноцінно підготувати програму. До того ж у нього не зовсім звична манера диригування: завдяки його нібито ненав’язливій жестикуляції оркестр із потужної машини перетворюється на щось більш гнучке та цілісне. Мабуть, це просто перше враження. А може, й ні. Ще одна його риса – універсальність. Будучи великим прихильником музики ХХ століття та пропагандистом «ще живих композиторів», Коен регулярно виконує класику з «золотого фонду людства». Й головне – чинник особистості: він ніколи не хизується своїми здобутками. А похизуватися є чим. Для відносно молодого як на диригента віку (йому 41), Коен дуже зайнятий музикант, його постійно запрошують оркестри Британії, Західної та Центральної Європи, він диригував навіть в Індії їхнім Бомбейським королівським, під його орудою грали Лондонський симфонічний та Королівський філармонічний, а ще в нього власний Isis Orchestra – вельми шанований у Британії колектив.

У день другого концерту неймовірна злива завадила оркестрові нормально провести репетицію, втім, погода стала просто ідеальною саме в ту мить, коли імпрезу вже перенесли на наступний вечір до приміщення. Тож тепер принаймні був час спокійно пройтися Маріїнським парком і потеревенити з друзі́м, проте дещо типовим молодим англійцем.

Такі виступи просто неба, особливо для класичної музики, це вкрай хитра штука...

– О, так-так! [Коен не без іронії подивився на вже безхмарне небо.]

Маю на увазі, що в приміщенні ти можеш наповнити звуком повітря і «розгойдати» простір, а тут граєш ніби в нікуди. Як ви це долаєте?

– Як музикант ти завжди прагнеш зробити все якнайкраще, але часто стикаєшся з труднощами. Ніщо ніколи не ідеально. Й ти маєш це сприйняти як виклик, як пригоду. Приміром, цей концерт ми робимо з дуже молодими – талановитими,

але молодими – солістами, котрі взагалі вперше виступають із оркестром, і це теж виклик. Ми маємо подолати гомін навколо, подолати малу кількість репетицій. І до цього слід ставитися як до пригоди, адже в житті не буває ідеально. Й дуже часто саме тоді, коли все йде найважче і виникає найбільше проблем, ти здатен зробити щось надто добре.

Із практичного погляду, просто неба за багато шуму, проблеми з погодою. Це може бути складно для інструментів, іноді можуть, як зараз, просто перенести виступ. Натомість тут є позитивний момент: людям подобається атмосфера літніх концертів просто неба. Не знаю, як у Києві, але в Англії часто люди, котрі ніколи не пішли б на класичну імпрезу, приходять на такі концерти, бо не мають чого робити ввечері. Багато з них потім починають захоплюватися класичною музикою. Й таким чином в оркестру з’являється своя суспільна роль. Украй важливо робити подібні речі, адже коли ти виконав п’єсу й хоча б одна людина вперше захопилася, полюбила це, то ти справді добре працював.

А щодо технічного боку справи?

– О, це вкрай складно. Іноді хтось підсилює звук, але все одно складно. Насправді я нічого такого особливого не роблю – принаймні свідомо. Диригент і музиканти підлаштовуються до будь-якої акустики суто інстинктивно. Великий це зал, малий, або на відкритому майданчику – все різне. Але свідомо – ні; я просто намагаюся виконати музику якомога краще. Щодо виконання на таких майданчиках точаться суперечки, але я не роблю компромісів. Правильно це чи неправильно – не знаю. Де б ти виступав, маєш грати перш за все добре.

У Києві ви виступаєте з «офіційно» найкращим оркестром країни. Що можете про нього сказати?

– Я вперше в Україні й не знайомий із іншими оркестрами. Цей дуже відрізняється від оркестрів, із якими працюю в Лондоні. Можу сказати, ваші музиканти відчують музику і в них величезний потенціал. Під час репетицій вони ставали набагато кращі, й на ко́церті, й на репетиції сьогодні вони грали дуже добре.

Вячек Криштофович-мол.

фото: Лідія Новохатько

Але ж у вас було, мабуть, дві репетиції.

– Так, дуже мало репетицій. Але знаєте, в Англії на це вкрай обмежений час. Ми вміємо працювати дуже-дуже швидко. Та ваш оркестр вельми швидко підвищує рівень: те, як ми сьогодні на репетиції виконували Брамса, було на 100% краще від того, як ми грали вчора.

Тобто це ваш нормальний графік?

– Усе залежить від ситуації. Іноді в Англії ми граємо концерт лише після однієї репетиції. Часто це норма для стандартної програми – мейнстриму, який оркестр знає.

Я не знаю, чому, але саме в Англії на репетиції – найкоротший час. Ми звикли, й усі добре навчені. Але й там свої проблеми. Не скажу, що оркестри в Лондоні кращі за інші. Швидші, та це не все. Часом найперший «прогін» твору буває кращий за концерт... А тут щоразу оркестр грає все ліпше й ліпше. На першій репетиції їм було далеко до лондонських оркестрів, а далі все ставало значно краще.

Що треба для того, аби бути здатним так швидко готуватися?

– Диригент має бути готовим до комунікації, відкритим до спілкування. Адже немає часу постійно зупинятися, щось відпрацьовувати й пояснювати. Він має бути здатним наскільки більше показувати руками. Таким чином усе відбувається швидше – доведено, – а оркестр краще реагує на це. Особливо, коли вони самі свідомі того, що часу обмаль, й що певні проблеми вони здатні вирішувати самі, й головне – відчувати диригента. Ваш оркестр дуже добре відповідав мені – він дуже чутливий. Із ним гарно працювати.

Із нашими музикантами завжди відчувається мовний бар’єр.

– Я вважаю, що найліпше, коли диригент говорить настільки мало, наскільки це можливо. Скажу, що навіть в Англії з нашим поспіхом, що менше ти базикаєш, то краще. Іноді зупиняєшся й кажеш буквально два-три слова. Все. У вас час від часу доводилося говорити. Мені пощастило, що другий алт у змозі перекласти все, що я кажу.

Я цього навчився багато років тому: коли бракує часу, слід собі уявити, що навіть англійський оркестр зовсім не розуміє англійської. І завжди виходить швидше. Завжди. Мій учитель – він був дуже гарним диригентом – усе, що говорив оркестрові, це «Доброго ранку» та звідики нам починати й коли зупинитися. Решта – просто жести.

Часто досвід засвідчує, що саме диригент, а зовсім не оркестранти, творить музику...

– Греберт фон Караян казав, що немає поганих оркестрів, є погані диригенти. Значною мірою це правда. Оскільки завдання диригента – витягти з музикантів найбільше, незалежно від їхнього рівня. Якщо це оркестр п’ятого ґатунку, ти маєш із нього зробити оркестр третього, якщо це третьосортний оркестр, треба, щоб він зазвучав, як першосортний. Люди завжди прагнуть добре грати, бути найкращими. В оркестрах будь-якого рівня спрацьовують однакові філософія та підхід. Але очевидно, що сам диригент не створює звучання: музику грають музиканти.

Є історія про одного американського диригента, який в інтерв’ю розповідав про винятковість ролі диригента. Наступно-

го дня на репетицію ніхто не з’явився. На запитання «Чому?» він почув щось на кшталт: «Якщо він такий прекрасний, то він має й так чути, як воно звучить». Це завжди партнерство. Коли музиканти знають свої партії і що їм робити, моє завдання – координувати.

Одна з найважливіших речей, які має робити диригент, аби змусити оркестр звучати краще, – зробити так, щоб вони слухали одне одного. Такі хороші музиканти, як ваші, звісно, слухають. Але все одно як диригент ти маєш стимулювати їх, привести до того, аби вони почули, незалежно навіть від рівня оркестру. Маєш зробити так, аби вони чули весь твір, а не лише свою партію. Ця робота – не просто стояти і [карикатурно демонструє, як диригенти стандартно вимахують розмір 4:4]... їм не потрібно показувати кожну долю. Вони мають бути свідомі музики в цілому та одне одного, бути трохи камерними музикантами, де все добре чути. Щоб був правильний баланс, щоб слухач чув усі лінії мелодії також. Вони можуть не почути цього без тебе.

Сьогодні, в часи, коли забагато гарних, якісних музикантів – більше ніж треба – як залишатись оригінальним? Як не бути схожим на інших?

– Треба бути собою. Просто БУТИ. Це легше сказати, ніж зробити, але не знаю іншої правильної відповіді – просто бути. Ми всі перебуваємо під якимись впливами, звісно. Втім, ти береш цей вплив, хорошу ідею й робиш власну її версію.

Річ у тім, що в кожного є щось своє. Є що дати – просто в житті, а відтак – і в музиці. Головне – знайти цю «свою» штуку й уміти виразити її. Ніхто з нас не винятковий, світ би не вижив, якби ми не були подібні; але кожен робить щось по-своєму. І навіть якби ти спробував бути точнісінько таким, як хтось інший, у тебе не вийшло б. У тому, щоб стати оригінальним, головне – не намагатися бути ним примусово, а просто розвивати те оргінальне.

Коли Берліоз, приміром, написав Фантастичну симфонію – один зі своїх найоригінальніших творів, – він не намагався свідомо писати «найоригінальніший» твір, він намагався створити найкращий твір, на який був здатен. Так, ця симфонія справді дуже незвична, але можна навесити купу інших прикладів у Моцарта, Чайковського, Бетховена... Багато людей, не тільки музикантів, знайшли власний голос, шлях, просто роблячи своє якомога краще.